

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ หอสมุดประจำมณฑลพายัพแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่
Central Library of Monthon Payap in Chiang Mai's the first Monthon Payap Provincial Library

วรรณภา ปะวิโน^{*}
Wannapa Pawino

Received: 18 April 2022

Accepted: 14 June 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งหอสมุดกลางมณฑลพายัพ (หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่) ถือเป็นหอสมุดประจำจังหวัดแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้เนื้อหาในบทความได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ ครอบคลุมเนื้อหาตั้งแต่เริ่มแรกการจัดการศึกษาในหัวเมืองที่จัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยที่วัด (โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง) การจัดตั้งโรงเรียนที่คุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ (โรงเรียนในคุ้มเจ้าเชียงใหม่) มาสู่การจัดตั้งโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” หรือโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน

คำสำคัญ: หอสมุด, มณฑลพายัพ, โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, การปฏิรูปการศึกษา

Abstract

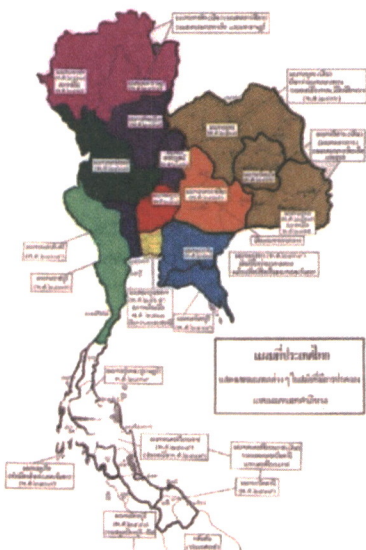
This academic article aims to present the information about the history of the establishment of the Central Library of Monthon Payap. (National Library, Chiang Mai Branch). This library is the first provincial library in Chiang Mai. The article has shown that the detail of the article is telling a story about the history of the development of teaching and learning Thai books in Payap Regions which known as “Monthon Payap” in Northern Thailand. It contains the content from the beginning of education management in the area of the Northern provinces that established Thai teaching schools in the temples. (Phra Chedi Luang Temple School). The Establishment of a school at the residence of Chiang Mai Royal family and the governor or Khum Phra Chao Chiang Mai. (The schools in Khum Chao Chiang Mai) until the establishment of a school in Monthon Payap called “Yupparaj Wittayalai” or Yupparaj Wittayalai School as present.

Keywords: Library, Payap Region, Monthon Payap, Yupparaj Wittayalai School, The reform of the education

^{*} บรรณารักษ์ชำนาญการ หอสมุดแห่งชาติรัชมิ่งคลาภิเชก เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

บทนำ

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๓๕ – ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการเป็น “ระบบเทศาภิบาล” หรือ “การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล” โดยเริ่มต้นขึ้นจากพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยได้มีการแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลภาค มณฑล เมือง (จังหวัด) อำเภอ ตำบล และบ้าน (หมู่บ้าน) ตามลำดับ และได้ยกเลิกระบบเมืองประเทศราชเพื่อเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) โดยการตั้งอำนาจการบริหารปกครองของเจ้าเมืองประเทศราชเข้ามาสู่องค์พระมหากษัตริย์เพื่อความมั่นคงของประเทศเป็นสำคัญ อีกทั้งยังช่วยป้องกันการล่าอาณานิคมของต่างประเทศในขณะนั้นแต่ละมณฑลมีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง เจ้าเมืองไม่มีอำนาจที่จะปกครอง

ภาพที่ ๑ แผนที่ประเทศไทยแสดงการแบ่งเขตการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๓๕-๒๔๗๕^๑

การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยในระยะแรกได้มีการจัดตั้งจำนวน ๖ มณฑล^๒ คือ

๑. มณฑลลาวเฉียง ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลพายัพ
๒. มณฑลลาวพวน ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ ต่อมาเป็นมณฑลอุดร
๓. มณฑลลาวกาว ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลอีสาน
๔. มณฑลเขมร ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออก
๕. มณฑลภูเก็ต เดิมเรียกหัวเมืองฝ่ายตะวันตก
๖. มณฑลลาวกลาง โดยรวมหัวเมืองที่อยู่ระหว่างลาวพวนและลาวกาว

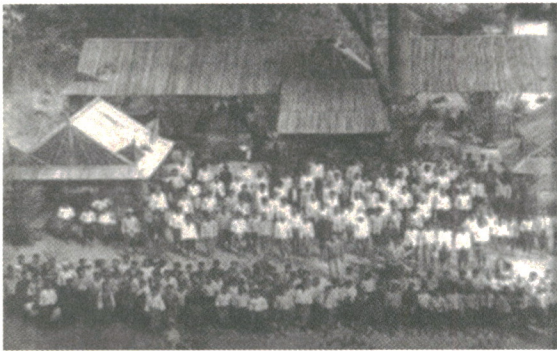
การจัดตั้งมณฑลยังคงดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลขยายเป็น ๑๘ มณฑล ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการยกเลิกระบอบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลไป

^๑ บัณฑิต จุลลาสัย และรัชดา โชติพานิช, “มณฑลแห่งสยามประเทศ,” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๒๑, ๒ (๒๕๖๔): ๑๘๔-๑๘๖.

^๒ วรชาติ มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: https://vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_142.htm?fbclid=IwAR0QcsB_3AmOhKAN_QrO24vtJffCdKfV4AdRrTAUeAMlvO1wNrc9WG0Tc

มณฑลพายัพ

มณฑลพายัพ เดิมชื่อ “มณฑลลาวเฉียง” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรียกชื่อว่า “มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ” ตามชื่อทิศที่ตั้งมณฑล และในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ เปลี่ยนชื่อเป็น “มณฑลพายัพ” หมายถึง บริเวณที่ประกอบกันขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนา มีที่ตั้งอยู่ทางเหนือสุดของราชอาณาจักรสยาม^๔ ประกอบด้วยเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน แพร่ และเถิน (มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่นครเชียงใหม่) แต่ต่อมาเมืองเถินถูกยุบให้รวมกับเมืองลำปางโดยมีฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ปัจจุบันบริเวณมณฑลพายัพเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ และน่าน

ภาพที่ ๒ ราชบุรุษรับเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคราวเสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๔๑^๕

ภาพที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับข้าราชการเทศาภิบาลมณฑลพายัพ^๖

การพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ

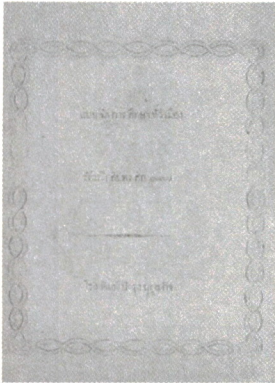
นอกจากการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการ ยังได้เริ่มมีการจัดการศึกษาในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ โดยการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการ ตามวิธีการที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เรียบเรียง “แบบจัดการศึกษาหัวเมือง” ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

^๔ พูนพร พูลทาจกร, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.๒๔๖๔-๒๔๘๔.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐) ๙.

^๕ กุลชาติ ดิศกุล, ม.ล., รูปแบบการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเพื่อเสนอต่อการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐) ๗๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน ๗๖.

ภาพที่ ๔ หนังสือแบบจัดการศึกษา
หัวเมือง รตนโกสินทรศก ๑๑๗^๗

การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพของรัฐบาลสยาม มีจุดมุ่งหมายสำคัญ^๘ คือ ๑) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ช่วยให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้หนังสือไทย เมื่อสำเร็จแล้วสามารถรับราชการในท้องถิ่นได้มากขึ้น โดยรัฐบาลไม่จำเป็นต้องส่งข้าราชการไทยไปเป็นจำนวนมาก และ ๒) เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ (National Unity) ให้มีความรู้สึกเป็นพลเมืองไทย โดยใช้วิธีการสอนให้เรียนหนังสือไทย

การจัดการศึกษาในมณฑลพายัพของรัฐบาลสยาม เริ่มในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ หม่อมมอดมพศ์เพ็ญสวัสดิ์ (หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์) ข้าหลวงประจำนครเชียงใหม่ ได้ร่วมกับ พระครูนพวิเศษพิศาลคุณ เจ้าอาวาสจัดตั้งโรงเรียนหลวงสอนหนังสือไทยขึ้นที่วัดพระเจดีย์หลวง เรียกชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ นายเจริญ คุรุประกาศนียบัตร ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ ใช้ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่” จากนั้นปี พ.ศ. ๒๔๔๕ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘ ได้ยกโรงละครเก่าของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ที่ได้อนุญาตใช้เป็นสถานที่เล่าเรียนของโรงเรียนในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ให้รื้อย้ายไปปลูกสร้างเป็นโรงเรียนหลังใหม่ในที่ดินบริเวณสี่แยกถนนวโรรส ข้างวัดดวงดี โดยได้รับการสนับสนุนเงินบริจาคในการก่อสร้างจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น “สมเด็จพระยุพราช” และเงินบริจาคจากเจ้านาย ข้าราชการ และคหบดีชาวเชียงใหม่ มณฑลพายัพได้ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนภาษาไทยชั้นสูงจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ และตั้งชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้แต่ครั้งเสด็จพระราชดำเนินเมืองนครเชียงใหม่ จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ กระทรวงธรรมการได้ยกฐานะโรงเรียนขึ้นเป็น “โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพายัพ ยุพราชวิทยาลัย” ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” จากนั้นเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย”

ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของรัฐบาลสยามที่ตั้งไว้ การจัดตั้ง “โรงเรียน” ของรัฐบาลสยามที่เน้นให้ศึกษาภาษาไทยมากกว่าการศึกษาภาษาท้องถิ่น จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยรัฐสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม การปลูกฝังความจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ และความรักชาติโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ

^๗ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. แบบจัดการศึกษาหัวเมือง รตนโกสินทรศก ๑๑๗. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:172052

^๘ สรัสวดี ประยูรเสถียร, การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๗๖). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓) ๒๖๑-๒๖๔.

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ

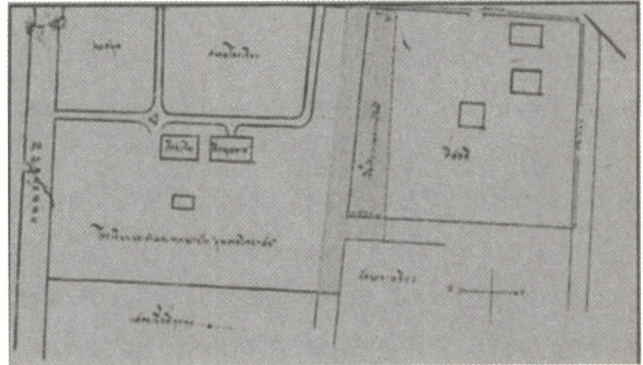
เมื่อรัฐบาลสยามได้มีการก่อสร้างโรงเรียนก็ได้มีการก่อสร้างหอสมุดควบคู่กันไป ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ คณะกรรมการพิพิธภัณฑสถานและหอสมุดมณฑลพายัพ ได้ไปเฝ้าพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในคราวนั้นนอกจากจะทรงพระกรุณาฯรับเป็นองค์อุปถัมภ์กาพิพิธภัณฑสถานและหอสมุดมณฑลพายัพ ตามที่คณะกรรมการกราบทูลขอพระกรุณาฯแล้วยังได้ประทานคำแนะนำเรื่องสถานที่ที่จะตั้งหอสมุดซึ่งคณะกรรมการจะจัดให้เป็นสาขาของหอพระสมุดสำหรับพระนคร และเมื่อคณะกรรมการได้ตกลงกันเลือกที่จะสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพในบริเวณคุ้มเจ้าบัวทิพ ดังข้อความปรากฏในเอกสาร "...ที่ใช้วิหารหลวงวัดพระสิงห์หรือวัดเจดีย์หลวงไม่เหมาะสมทั้งสองแห่ง เพราะเขามีงานบุญกันอยู่เสมอ ถึงอย่างไรก็คงกีดเกาะกะเปนนที่รำคาญด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทรงเห็นว่าควรใช้วัดหมื่นทอง ซึ่งเป็นวัดร้างอยู่ริมถนนสี่แยกกระหว่างศาลารัฐบาลมณฑลกับโรงเรียนยุพราช..."^{๑๐}

ภาพที่ ๕ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี^{๑๑} ผู้ดำริสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

ภาพที่ ๖ แผนที่แสดงที่ตั้งคุ้มเจ้าบัวทิพ^{๑๑}

ภาพที่ ๗ แผนที่หอสมุดแสดงอยู่ในพื้นที่โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ "ยุพราชวิทยาลัย" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕^{๑๒}

^{๑๑} นงเยาว์ กาญจนจารี, ดารารัศมี พระประวัตินางราชชายา เจ้าดารารัศมี (เชียงใหม่: ตรีการพิมพ์, ๒๕๓๓) ๒๘.

^{๑๐} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๓ เรื่องรายงานหาที่ตั้งหอสมุดมณฑลพายัพและขอตู้หนังสือสำหรับหอสมุด (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๑).

^{๑๑} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน ๑๙๙.

เจ้าบัวทิพ เป็นธิดาของพระเจ้ามโหตรประเทศ หรือพระยามหาวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๙๐-๒๓๙๗) สมรสกับเจ้าน้อยมหาวงศ์ ณ ลำปาง โอรสในเจ้าราชวงศ์คำมูล ณ ลำปาง มีบุตรชื่อ เจ้าหนานธรรมลังกาหรือเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าหญิงส่วนบุญ ณ ลำพูน ชายาองค์ที่ ๓ ของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าหลวงลำพูนองค์ที่ ๑๐

ภาพที่ ๘ พระเจ้ามโหตรประเทศ
เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๕^{๑๓}

ภาพที่ ๙ เจ้าจักรคำขจรศักดิ์
เจ้าหลวงลำพูนองค์สุดท้าย

ภาพที่ ๑๐ เจ้าหญิงส่วนบุญ
ณ ลำพูน

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ หอสมุดกลางมณฑลพายัพได้จัดสร้างขึ้นในบริเวณคุ้มเจ้าบัวทิพข้างวัดหมื่นคอง หรือพระเจดีย์วัดหมื่นคอง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐ โดยหมื่นคองหรือหมื่นคองเป็นผู้สร้าง (หมื่นคองเป็นข้าราชการของพระเจ้าติโลกราชและเป็นเจ้าเมืองนครเขลางค์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๗) พระเจดีย์องค์นี้เป็นศิลปะแบบพม่า ได้รับการดูแลและบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่องจากทางโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (การบูรณะครั้งหลังสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑)

ภาพที่ ๑๑ พระเจดีย์วัดหมื่นคอง
หรือวัดหมื่นคอง^{๑๔}

การดำเนินการก่อสร้างอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพหรือหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพขณะนั้นได้รับการสนับสนุนจากราชบัณฑิตสภาให้จัดตั้งหอสมุดกลางมณฑลพายัพเป็นการชั่วคราวที่โรงพิธีช่างตัน (โรงพิธีช่างตันถือเป็นโรงพิธีสมโภชช้างสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสมโภชพระเศวตคนเดชนดิโลกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙) โดยมีหน้าที่สำคัญคือ “รวบรวมสมุดเอกสารอันเกี่ยวแก่อักษรศาสตร์ วรรณคดี แลโบราณคดี แยกเก็บรักษาไว้ให้เปนหมวดแลหมู่ตามระเบียบการเก็บหนังสือซึ่งได้ตราไว้แล้วสำหรับเจ้าหน้าที่ๆ จะดำเนินการ^{๑๕}” และในระหว่างการก่อสร้างอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี มีพระดำริโปรดให้ใช้โรงพิธีช่าง

^{๑๓} คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่, เจ้าหลวงเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙) ๑๐๑.

^{๑๔} วรวิทย์ ภูประเสริฐ. วัดร้าง เจดีย์เก่าใน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=3549364521749120&set=pcb.1723918011105661>

^{๑๕} ข้อบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ.๒๔๗๑ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุบัติพงษ์, ๒๕๗๓) ๑-๒.

ต้นนี้เป็นหอสมุดกลางชั่วคราวไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้รื้อโรงพิธีช้างต้นนี้ลงเพื่อก่อสร้างศาลจังหวัด เชียงใหม่ ต่อมากลายเป็นศาลแขวงเชียงใหม่ และปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา (Lanna Folklife Museum) ได้รวบรวมและจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา

ภาพที่ ๑๒ ศาลแขวงเชียงใหม่^{๑๖}

ภาพที่ ๑๓ พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา^{๑๗}

ลักษณะอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ เป็นรูปสี่เหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน ขนาด ๑๐.๕ x ๑๗.๕ เมตร

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม อาคารทรงโรงประดับยอดหลังคาด้วยช่อฟ้า หน้าบันใช้ไม้ปิดแบบฝาประกอบ อาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง ตกแต่งด้วยลวดลายบัวคว่ำ-บัวหงายโดยรอบ มีมุขประตู ๒ ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ตามด้าน

ภาพที่ ๑๔ โรงพิธีช้างต้น^{๑๘}

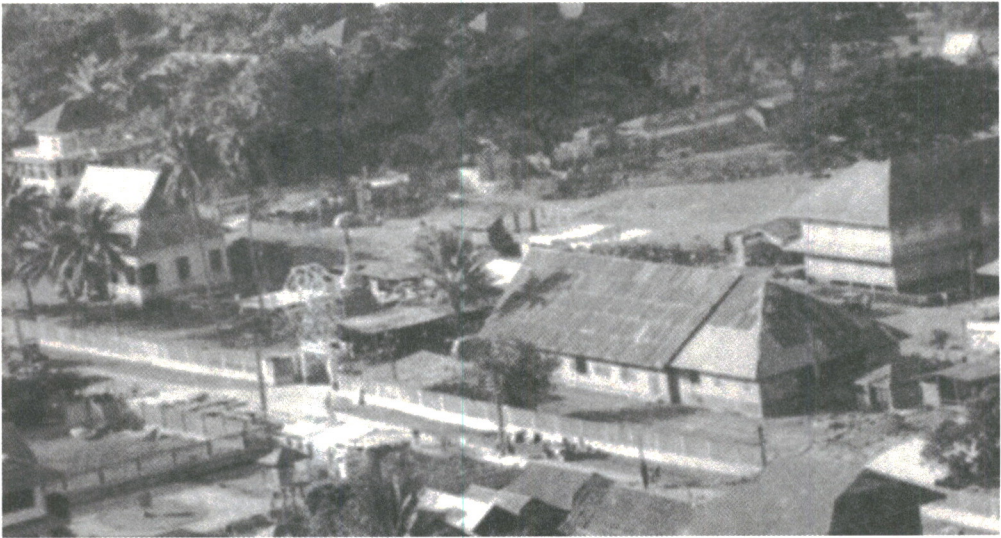
แปของอาคาร บานประตูไม้แบบเพี้ยบ มีหน้าต่างโดยรอบ หลังคาจตุรมุขมุงด้วยสังกะสี คล้ายกับโรงพิธีช้างต้นที่ถูกสร้างเป็นอาคารชั่วคราวในที่ดินแปลงข้างเคียง^{๑๙}

^{๑๖} ย้อนรอยประวัติศาสตร์ยุคใหม่ในสยาม. ศาลแขวงเชียงใหม่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: https://www.facebook.com/219997661471803/posts/597944793677086/?_rdr

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๘} วรชาติ มีชูบท. โรงพิธีช้างสำคัญ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: <https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

^{๑๙} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๕-๒๐๖.

ภาพที่ ๑๕ อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพกับเจดีย์วัดหมื่นคอง ส่วนอาคารหลังใหญ่ทางด้านล่างของภาพเป็น
โรงประชุมของโรงเรียนยุพราช ซึ่งว่ากันว่าสร้างทับลงไปบนฐานวิหารวัดหมื่นคอง^{๒๐}

ส่วนหนังสือที่ให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพ ย้ายไปฝากไว้ที่บ้านพักข้าราชการในบริเวณเดียวกัน จนการก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพแล้วเสร็จจึงย้ายไปให้บริการที่อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพตรงมุมโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ดังข้อความปรากฏในเอกสาร

“...ที่โรงช่าง ซึ่งเป็นสถานที่ทำขึ้นชั่วคราวอยู่ตรงหน้าศาลากลางจังหวัด และอยู่ใกล้ถนน ต่อมาโรงช่างชำรุดทรุดโทรมจะอาศัยต่อไปไม่ได้ และทางราชการจะต้องการที่ดินปลูกสร้างศาล จึงได้ขนย้ายสรรพหนังสือไปรักษาไว้ ณ เรือนเสมียนตราซึ่งอยู่ในที่ดินบริเวณเดียวกันแต่อยู่ลับเข้าไปมาก...”^{๒๑} โดยได้แต่งตั้ง **พระยาราชนกุล** สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ เป็นผู้อำนวยการ มีหน้าที่ควบคุมการงานหอสมุดทุกอย่าง และแต่งตั้ง **รองอำมาตย์ตรี อำนวน มณีษฐีเยียร**^{๒๒} เป็นบรรณารักษ์ มีหน้าที่รักษารวบรวมสมุดเอกสารให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้สูญหายและจัดหนังสือให้สาธารณชนได้อ่านในหอสมุดโดยสะดวก กับให้สาธารณชนเช่าหนังสือที่มีเข้าไปอ่านนอกหอสมุดตามที่คุณดำเนินการจะกำหนดกติกาไว้ ทั้งต้องทำบัญชีสมุดเอกสารเหล่านั้นไว้ให้เป็นหลักฐานด้วย^{๒๓}

^{๒๐} วรชาติ มีชูบท. **โรงพิธีช่างสำคัญ**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: <https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

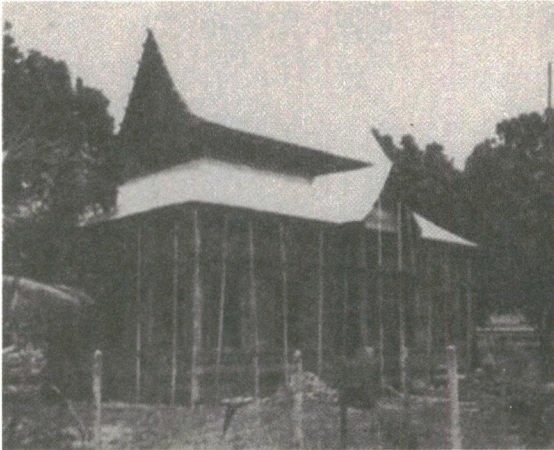
^{๒๑} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๔ เรื่องสอบถามเรื่องเมื่อไรจึงจะเปิด ๕ หอสมุดกลางมณฑลพายัพให้ประชาชนได้ใช้ (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๖).

^{๒๒} **ข้อบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-๒๔๗๘]) ๒.

^{๒๓} **ข้อบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๗๑** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุปติพงษ์, ๒๕๗๑) ๓-๔.

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ หรือเรียกอีกชื่อว่า หอสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” ผู้เข้าใช้บริการห้องสมุดนอกเหนือจากนักเรียน อาจารย์ของโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” จะต้องเสียค่าเช่าเป็นสมาชิก คนละ ๒ บาท และไม่ต้องเสียค่าบำรุงประจำแต่อย่างใดอีกเลย^{๒๔}

ภาพที่ ๑๖-๑๗ หอสมุดกลางมณฑลพายัพขณะกำลังก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖^{๒๕}

อย่างไรก็ตามมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๖ การก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพยังไม่แล้วเสร็จ เนื่องจากในช่วงนั้นเกิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง หน่วยงานต้นสังกัดเดิมคือราชบัณฑิตสภาถูกยุบเลิกและแปรสภาพมาเป็นกรมศิลปากร การก่อสร้างอาคารหอสมุดจึงหยุดชะงักไป

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ทางราชการได้ประกาศจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า “กระทรวงธรรมการ” และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียน วัฒนปฤดา) ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร นับเป็นอธิบดีกรมศิลปากรคนแรกของกรมศิลปากร ที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตย^{๒๖}

ภาพที่ ๑๘ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรคนแรก ผู้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ^{๒๖}

^{๒๔} ข้อบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-๒๔๗๘]) ๕.

^{๒๕} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๖.

^{๒๖} วิจิตรวาทการ, พล.ต. หลวง, อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๑) ๑.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน ๓๑.

ต่อมาอธิบดีกรมศิลปากรได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างหอสมุดจนแล้วเสร็จและได้เปลี่ยนชื่อหอสมุดกลางมณฑลพายัพเป็น “หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่” โดยมอบหมายให้กรรมการจังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลในความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือของข้าหลวงตรวจการธรรมการ^{๒๘}

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยประสบปัญหาสถานที่เรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ทางข้าหลวงตรวจการแผนกธรรมการเชียงใหม่ได้ทำเรื่องขอยืมหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ของกรมศิลปากรที่สร้างไว้บริเวณด้านข้างของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในขณะนั้นให้เป็นห้องสมุดชั่วคราวของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ต่อจากนั้นอธิบดีกรมศึกษาธิการได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ หรือไปยังอธิบดีกรมศิลปากร ดังข้อความปรากฏในเอกสาร

“...ถ้าหอสมุดหลังนี้กรมศิลปากรไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ต่อไปแล้ว กรมศึกษาธิการอยากจะขอโอนเป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เพื่อจัดเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กชั้นเล็ก และเมื่อสร้างโรงเรียนใหม่เสร็จแล้ว จะได้จัดเป็นห้องสมุดถาวรของโรงเรียนสืบไป...”^{๒๙}

จากนั้นทางกรมศิลปากรได้ทำหนังสือตอบกลับไป ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...หอสมุดหลังนี้ ทางฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้เรียกรื้อก่อสร้างขึ้น โดยแสดงความจำนงจะให้เป็นหอสมุดกลางจังหวัดเชียงใหม่ ฉะนั้นสิทธิ์ที่จะอนุญาตให้ออนจึงไม่ได้อยู่ที่กรมศิลปากร เวลานี้กรมศิลปากรได้ทำความตกลงกับข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่เปิดสาขาหอสมุดแห่งชาติประจำจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นแล้ว... เมื่อสาขาหอสมุดแห่งชาติจำเป็นจะต้องย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว กรมศิลปากรก็ไม่ขัดข้อง ขอมอบให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่...”^{๓๐}

ต่อมาทางคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่ได้ตอบข้อหารือนั้น ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...การที่กรมศึกษาธิการขอโอนหอสมุดนี้เป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยนั้นย่อมเป็นการขัดข้อง เพราะหอสมุดนี้เกิดขึ้นด้วยเงินเรียไรซึ่งผู้บริจาคมีความจำนงเพื่อบำรุงหอสมุด ฉะนั้นการที่จะโอนไปเป็นของโรงเรียนย่อมขัดกับความจำนงของผู้บริจาค...”^{๓๑}

จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๑ กรมวิสามัญศึกษาได้ขอโอนที่ดินที่ตั้งหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ รวมเข้าเป็นที่ดินของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive High School) คือโรงเรียนมัธยมศึกษาซึ่งสามารถสนองความต้องการของเยาวชนทุกคนในชุมชนนั้นๆ ได้ หรือ โรงเรียนมัธยมที่สามารถจัดแผนการเรียนการสอนได้กว้างขวางเพื่อสนองความต้องการ ความสามารถ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสนใจของผู้เรียน^{๓๒}

^{๒๘} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๖.

^{๒๙} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒).

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๒} วรวิทย์ วตินสรการ. โรงเรียนมัธยมแบบประสม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕, จาก:

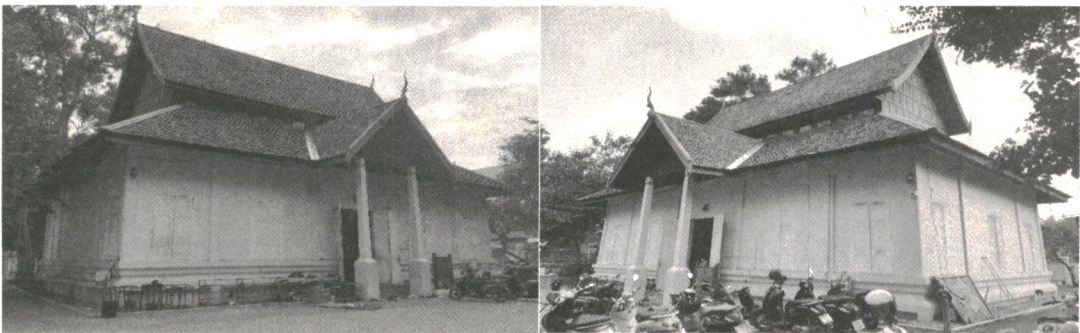
และขอรวมกิจการของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่เข้ากับห้องสมุดของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย
แต่ทาง กรมศิลปากรตกลงโอนให้เฉพาะที่ดินเท่านั้น ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...ส่วนกิจการของหอสมุดจำต้องสงวนไว้ เพราะกรมศิลปากรกำลังดำเนินการเพื่อจัดสร้างหอสมุด
แห่งชาติประจำจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นในที่ดินของกรมศิลปากร หากกรมวิสามัญศึกษาจะรื้อถอนอาคาร
หอสมุด ก็ขอให้รวบรวมเอกสารหนังสือของหอสมุดทั้งหมดไปเก็บรักษาไว้ในที่ใดที่หนึ่งเป็นส่วนสำคัญโดย
ปลอดภัยจากการชำรุด สูญหาย เมื่อกรมศิลปากรสร้างหอสมุดเสร็จแล้วจะขอรับคืนไป...”^{๓๓}

ส่วนอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ทางโรงเรียน
ยุพราชวิทยาลัยได้ใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อมดนตรีสากล ต่อมาในปี พ.ศ.
๒๕๓๓ นายสมชาย นพเจริญกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ได้มี
การจัดให้มีการรณรงค์หาเงินทุนบูรณะอาคารหอสมุด โดยใช้เงินที่
คณาจารย์ ข้าราชการ นักเรียน และประชาชนได้ร่วมกันบริจาคเป็น
จำนวน ๑๑๒,๓๒๘ บาท สมทบกับเงินรายได้จากการจัดงานฤดูหนาว
จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๓๒ จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท โดยมีนายไพรัช
เตชะรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้พิจารณาจัดสรรมาเป็นพิเศษ
รวมเป็นเงินค่าใช้จ่ายในการบูรณะอาคารหอสมุด ทั้งสิ้น ๑๖๒,๓๒๘ บาท^{๓๔}
โดยอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อม
และเก็บรักษาเครื่องดนตรีสากลของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน
และทางกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๙

ภาพที่ ๑๙ นายสมชาย นพเจริญกุล
ผู้อำนวยการ
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย
(พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๓๕)^{๓๔}

ภาพที่ ๒๐-๒๑ อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อมและเก็บรักษาเครื่องดนตรีสากลของ
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๕)^{๓๖}

^{๓๓} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒).

^{๓๔} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบรมมัยปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์
การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๗.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน ๑๑๕.

^{๓๖} นัปก้า เกียรติฉวีพรรณ. อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=2683854775093682&set=pcb.2683855348426958>

เมื่อกรมศิลปากรโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตั้งหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นสมบัติของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ก็ย้ายไปเปิดทำการที่วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เปลี่ยนเป็นชื่อ “หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน” โดยอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน เดิมเป็นของวัดพระธาตุหริภุญไชย ซึ่งต่อมาเจ้าอาวาส (พระธรรมโมลี หรือพระสุเมธมิ่งคลาจารย์) ได้ยกอาคารศรีจำปา มีขนาดเนื้อที่ ๓๙๐ ตารางเมตร ให้อยู่ในความดูแลของหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร^{๓๙}

จากนั้นทางหอสมุดแห่งชาติได้ขนย้ายหนังสือ ครุภัณฑ์ของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมจัดส่งสิ่งพิมพ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดไปปฏิบัติงานที่หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน โดยประกอบพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ กรมศิลปากรได้ดำเนินการถ่ายโอนภารกิจการให้บริการของหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูนให้แก่เทศบาลเมืองลำพูน เพื่อเป็นการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการลงนามส่งมอบในวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งทางเทศบาลเมืองลำพูนได้ลงความเห็นเห็นว่าหอสมุดแห่งชาติลำพูนเดิมมีข้อจำกัดด้านสถานที่ ไม่สามารถขยายได้ จึงทำการขนย้ายหนังสือ วัสดุ และครุภัณฑ์มาไว้ที่อาคารคุณธรรม ๓๘ ชั้น ๑ ของโรงเรียนเทศบาลสันปายางหลวง จากนั้นเปลี่ยนชื่อจาก “หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน” เป็น **หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน** หรือ **หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย ทม.ลำพูน**^{๔๐} และทำพิธีเปิดห้องสมุดอย่างเป็นทางการในวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ โดย นายประภัสร์ ภูเจริญ เป็นประธานในพิธีเปิด

ภาพที่ ๒๒ พระสุเมธมิ่งคลาจารย์
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญไชย ^{๓๙}

ภาพที่ ๒๓ หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน ^{๓๙}

^{๓๙} หมายเหตุหริภุญไชย. สมุดภาพพระธรรมโมลี พ.ศ.๒๕๐๔. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/317513909149127/posts/508411796726003/>

^{๓๙} เพ็ญสุภา สุขคตะ. ฉากสุดท้ายของหอสมุดแห่งชาติลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/notes/676913456559454/>

^{๓๙} กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ, หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: กรม, ๒๕๒๘) ๑๔๐.

^{๔๐} เทศบาลเมืองลำพูน. หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://lamphuncity.go.th/12319/>

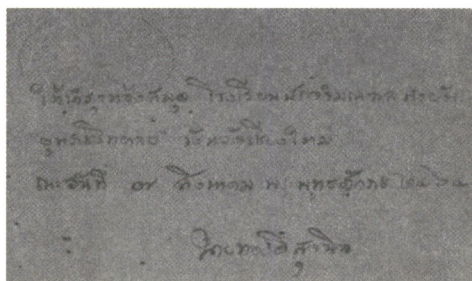
หนังสือของหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

หนังสือ วัสดุ และครุภัณฑ์ บางส่วนของหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูนที่ได้รับมาจากหอสมุดกลางมณฑลพายัพ นอกจากโอนย้ายให้กับทางหอสมุดแห่งชาติหรือศูนย์ฯของเทศบาลเมืองลำพูนแล้วยังโอนย้ายมาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

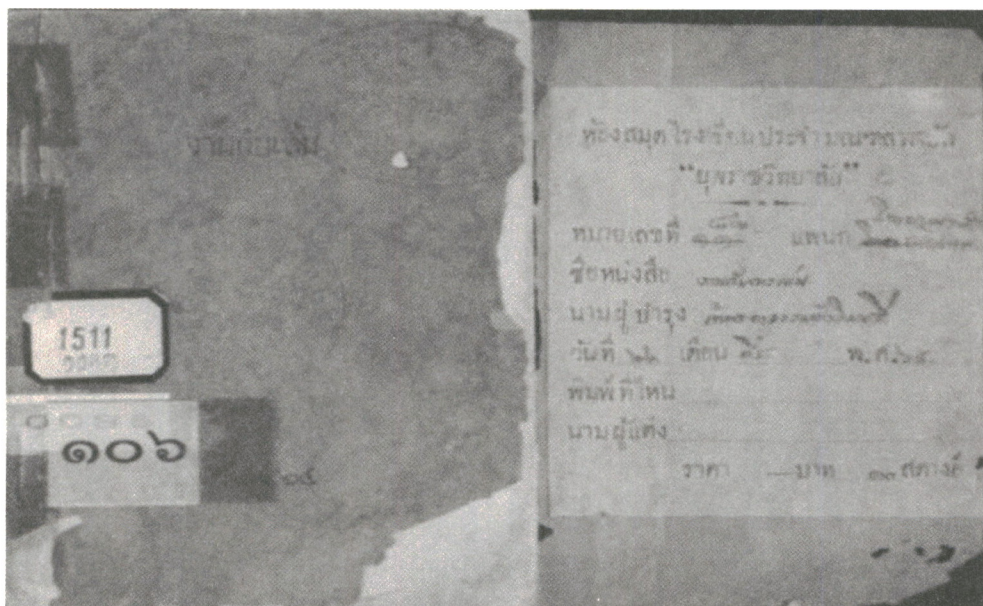
ตัวอย่างหนังสือที่ให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพหรือห้องสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” ปัจจุบันหนังสือบางส่วนมีให้บริการที่ตู้หนังสือหายากของห้องหนังสือท้องถิ่น หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่

ภาพที่ ๒๔ ตราประจำของห้องสมุด

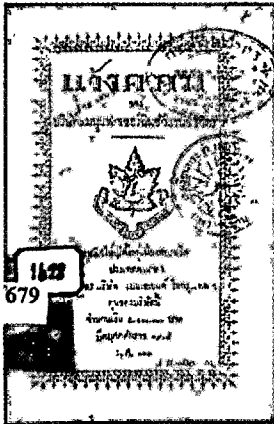

ภาพที่ ๒๕ ลายเซ็นเจ้าของหนังสือที่มอบให้ห้องสมุด

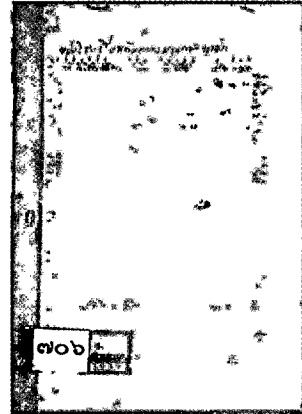

ภาพที่ ๒๖ ใบลงทะเบียนหนังสือของห้องสมุดที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหมายเลขที่ แผนก ชื่อหนังสือ นามผู้ยืม วันที่ เดือน พ.ศ. พิมพ์ที่ไหน นามผู้แต่ง และราคา

ภาพที่ ๒๗-๓๔ ตัวอย่างหนังสือให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

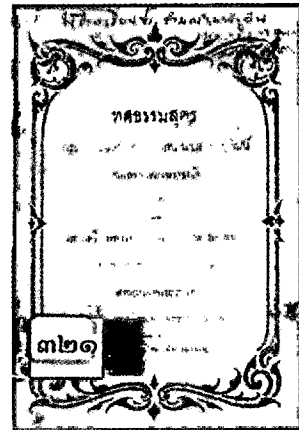
แจ้งความของบริษัทแมนูแฟกเจอร์อินชัวร์แอนซ์ชีวิต.
กรุงเทพฯ: บริษัทแมนูแฟกเจอร์อินชัวร์แอนซ์ชีวิต,
๒๔๔๗. (เลขเรียกหนังสือ ๑๖๗๙)

วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา.
นวโกวาท. เชียงใหม่: โรงพิมพ์บำรุงประเทศเจริญ,
๒๔๕๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๐๖)

ป.ก. ไชยชนะแห่งความรัก เล่ม ๑. พระนคร: โรงพิมพ์
บุญช่วยเจริญ, ๒๔๕๙. (เลขเรียกหนังสือ ๗๕๗)

ชินวรสิริวัฒน์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ทศธรรม
สูตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖.
(เลขเรียกหนังสือ ๓๒๑)

ดิฉัน. เกียรติศักดิ์ของสตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
บรรจงพิมพ์กิจ, ๒๔๖๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๒๔)

กุลลาบขาว. สตรีกิตติมศักดิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรศรี
สวัสดิ์, ๒๔๖๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๓๐)

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง “หอสมุดกลางมณฑลพายัพ หอสมุดประจำมณฑลพายัพแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่” เห็นได้ว่าการเรียนการสอนภาษาไทยในล้านนามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับอิทธิพลจากการจัดตั้งโรงเรียนของรัฐบาลสยามที่เน้นให้ศึกษาภาษาไทยมากกว่าการศึกษาภาษาท้องถิ่น โดยการจัดส่งแบบเรียน หนังสือ ที่เป็นภาษาไทยให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ภาษาไทยผ่านการจัดการเรียนการสอน ตามนโยบายของรัฐบาลสยามที่ต้องการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ (National Unity) ดังนั้นเมื่อมีการจัดสร้างโรงเรียนประจำมณฑลพายัพขึ้นเพื่อสอนภาษาไทยก็ได้มีการสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ (หอสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” หรือหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่) เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมหนังสือ แบบเรียน คู่มือ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นต่อไป ♦

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ. หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กรม, ๒๕๒๘.
กุลชาติ ดิศกุล, ม.ล. รูปแบบการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเพื่อเสนอต่อการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี.
กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐.
ข้อบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘. เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-
๒๔๗๘].
ข้อบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ.๒๔๗๑. เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุบัติพงษ์, ๒๕๗๑.
คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่. เจ้าหลวงเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง,
๒๕๓๙.
เทศบาลเมืองลำพูน. หอสมุดแห่งชาติทริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://lamphuncity.go.th/12319/>
นงเยาว์ กาญจนจारी. ดารารัศมี พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี. เชียงใหม่: ทริตีการพิมพ์,
๒๕๓๓.
นับแก้ว เกียรติฉวีพรรณ. อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์
๒๕๖๕, จาก: [https://www.facebook.com/photo/?fbid=2683854775093682&
set=pcb.2683855348426958](https://www.facebook.com/photo/?fbid=2683854775093682&set=pcb.2683855348426958)
บัณฑิต จุลาสัย และรัชดา โชติพานิช. “มณฑลแห่งสยามประเทศ.” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ๒๑, ๒ (๒๕๖๔): ๑๘๔-๑๘๖.
พูนพร พูลทาจกร. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ
พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๘๔. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐. ฉบับอัดสำเนา.
เพ็ญสุภา สุขคตะ. ฉากสุดท้ายของหอสมุดแห่งชาติลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์
๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/notes/676913456559454/>
ย้อนรอยประวัติศาสตร์ยุคใหม่ในสยาม. ศาลแขวงเชียงใหม่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖,
จาก: https://www.facebook.com/219997661471803/posts/597944793677086/?_rd
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน
นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่.
เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐.
วรชาติ มีชูบท. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๕๖,
จาก: [https://vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_142.htm?fbclid=IwAR0QcsB_
3AmOhKAN-QrO24vtJffCdKfV4AdRrTAUeAMlvO1wNrC9WG0Tc](https://vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_142.htm?fbclid=IwAR0QcsB_3AmOhKAN-QrO24vtJffCdKfV4AdRrTAUeAMlvO1wNrC9WG0Tc)

วรชาติ มีชูบท. **โรงพิธีช่างสำคัญ**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก:

<https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

วรวิทย์ ภูประเสริฐ. **วัดร้าง เจดีย์เก่าใน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม

๒๕๕๖, จาก: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3549364521749120&set=pcb.1723918011105661>

วรวิทย์ วตินสรการ. **โรงเรียนมัธยมแบบประสม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕, จาก:

<http://ejournals.swu.ac.th/index.php/ENEDU/article/viewFile/6439/6070>

วิจิตรวาทการ, พล.ต. หลวง. **อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๑.

สร้อยดี ประยูรเสถียร. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๗๖)**. วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓. ฉบับอัดสำเนา.

หมายเหตุหริภุญไชย. **สมุดภาพพระธรรมโมลี พ.ศ.๒๕๐๔**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์

๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/317513909149127/posts/508411796726003/>

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒)**.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๓ เรื่องรายงานหาที่ตั้งหอสมุดมณฑลพายัพและขอตู้ขอหนังสือสำหรับหอสมุด (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๑)**.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๔ เรื่องสอบถามเรื่องเมื่อไรจึงจะเปิด ๕ หอสมุดกลางมณฑลพายัพให้ประชาชนได้ใช้ (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๖)**.

หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **แบบจัดการศึกษาหัวเมือง รัตนโกสินทรศก ๑๑๗**. [ออนไลน์].

สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:172052